

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Juozas Valčiukas: „Misiją Sibiras“ pavadinčiau Atminties projektu

2012-03-05

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA:

AUTORIUS: Žana Jermakovaitė

DATA: 2012-03

Juozas Valčiukas: „Misiją Sibiras“ pavadinčiau Atminties projektu

Žana Jermakovaitė

Vasario 24 d., Vilniaus knygų mugėje įvyko Karolio Kaupinio dokumentinio filmo „Misija Sibiras‘11“ premjera, o Kovo 11-ąją filmas buvo parodytas per Lietuvos nacionalinę televiziją. Skaitytojams pristatome vieną iš praeitų metų misijos dalyvių – Mykolo Romerio universiteto dėstytoją Juozą Valčiuką.

Ilgaamžiškumo paslaptis

Esu vienas iš tų, kurie įpratę miške rinkti grybus, uogas, tačiau, kai žingsniuoji Sibiro taiga, kuri stulbinamai panaši į Dzūkijos mišką, aplink save matai daugybę kryžių ir kapaviečių, jas tvarkai, išlaisvini nuo medžių šakų, žolių ir brūzgynų, nebyliai bendrauji su nepažįstamais mirusiais. Keletą naktų kali naują didelį kryžių, kurį su bendražygiais paliksi kapinėse. Tomis akimirkomis atrodo, kad taiga prabyla lietuviškais balsais: dainuoja, verkia, sielvartauja...

Per tokias ekspedicijas atrandi save, savo tikėjimą, tampi laisvas nuo šiuolaikinių stereotipų pančių.

Šunys turi uoslę - užuodžia mintis, užmačias, baimę ar skausmą, užuodžia kėsnius, norą pakenkti ar padėti. Šunys visa tai jaučia ir geba numatyti būsimą žmogaus poelgį. Žmonės vieni nuo kitų dažnai slepia savo mintis ir tikslus. Vis dėlto ir mes turime intuiciją, nors dažnai tą užmirštame. Sibire supranti: reikia paklusti intuicijai, kad išgirstum save.

Kai mane, grįžusį iš Sibiro, paklausė, kaip jaučiuosi, nė negalvodamas atsakiau: „Dabar aš esu laisvas.“ Vytautas Kavolis teigė, kad „laisvė - tai dar ne vertybė, tai tik

kelias į vertybes“. Tai, ką patyriau Sibire, yra žodžiais neapsakomi intymūs ir gilūs išgyvenimai. Vertybiškai subrendau kaip žmogus ir kaip dėstytojas.

Esu matęs blizgantį Paryžių, kuriame gyvenau, bet jo man nepakako. Tik dabar įgavau tvirtumo ir pasitikėjimo savimi. Kartais rašau eiles. Nedrįsčiau vadinti jų eilėraščiais. Tiesiog noriu pasidalyti tuo, ką patyriau Sibire.

Gana dažnai daug kas klausia, kodėl ekspedicijų dalyviai nepakelia visų nuvirtusių kryžių, jų neatstato. Visų pirma, daugelis dar išlikusių medinių kryžių sparčiai nyksta, taigi yra tik laikinas simbolis, greitai jų visai nebeliks. Ilgaamžiškumą lemia ne mūsų medinės tvoros, kuriomis aptveriami visas aplankytas kapines, ne mediniai kryžiai, kuriuos pastatome. Ilgaamžiškumas slypi mumyse, mūsų žodžiuose, nes būtent jais perduodame savo išgyvenimus kitiems. Mes privalome apie tai kalbėti, ypač tie, kurie dalyvauja ekspedicijose. Juk žinome daugybę pavyzdžių, kai pasikeitus tam tikram politiniam režimui skubama perrašyti istorijos vadovėlius, stengiamasi ištrinti istorinę atmintį ir pan. Pasak čekų rašytojo Milano Kunderos, užmiršti – reiškia numirti. Kitaip sakant, netekti savasties – tai tapti kažkuo kitu, svetimu sau pačiam.

Projekto esmė ir prasmė

„Misiją Sibiras“ pavadinčiau atminties projektu, nes „misionieriai“ siekia istorinio teisingumo ir puoselėja istorinę atmintį. Jauni žmonės, nuvykę į protėvių tremties vietas, tvarko kapines, jas dokumentuoja, rašo dienoraščius, o grįžę į Lietuvą pasakoja bendraamžiams, ką patyrė, rodo filmuotus vaizdus ir nuotraukas.

Lietuvos istorija perduodama tarsi iš rankų į rankas su naujais pojūčiais, išpūdžiais ir nauja idėja – ekspedicijos Sibire dalyviai netradiciniu būdu išreiškia savo vertybes, požiūrį į savo šalį, prikeldami praeitį, kad ji bylotų ateičiai.

Projekto atrankoje kasmet dalyvauja daugiau kaip 1500 jaunų žmonių, amžiaus riba – 29 metai. Pirmasis atrankos etapas vyksta balandžio ir gegužės mėnesiais, visi tinklalapyje <http://www.misijasibiras.lt> gali užpildyti dalyvio anketą. Svarbiausia atskleisti savo motyvus, kodėl nori dalyvauti tokioje ekspedicijoje, kodėl tau rūpi Lietuvos istorija, kas, tavo manymu, yra patriotizmas ir pilietiškumas. Svarbus kiekvieno asmeninis santykis su tremtimi. Tai ne ekskursija ar gamtos pažinimo kelionė. Tai galimybė prisiliesti prie istorijos, būti jos liudytoju, vaikstant čia amžiams likusių žmonių kančios keliais, o tvarkant kapus nusilenkti žemei, kurioje palaidota dalis Lietuvos, ir nevalia to pamiršti.

Antras atrankos etapas vyksta Lietuvos miškuose, kur 70 atrinktų dalyvių dvi dienas žygiuoja per miškus ir pelkes, įveikdami 50 ar 60 km su didelėmis sunkiomis kuprinėmis. Taip yra patikrinamas ne tik fizinis, bet ir psichologinis pasirengimas. Svarbiausia šiame žygyje yra ne kuo greičiau nužygiuoti minėtus kilometrus, bet ištiesti ranką vienas kitam ir paskutinius kilometrus, kurie sunkiausi, įveikti visiems kartu. 2011 m. bandomasis žygis vyko Anykščių šilelyje, 2010 m. – Dzūkijos miškuose. Kur vyks šiemet, dar pamatysime.

Po dviejų atrankos etapų 14 arba 20 jaunų žmonių vyksta į Sibirą ieškoti lietuvių tremtinių kapų. Juos sutvarko, pastato keletą kryžių, visa tai nufotografuoja ar nufilmuoja ir grįžta, kad liudytų, kokius istorijos puslapius pavyko atversti tremties

vietose. Misijos organizatoriai kasmet stengiasi į ekspedicijas atrinkti ir po keletą užsienyje gyvenančių jaunų tautiečių. 2011 m. į Sibirą vyko mergina, studijuojanti Švedijoje, ir vaikas, gyvenantis Vokietijoje.

Kitoks jaunimas

Itin svarbu nebijoti išbandymų – ieškodamas savęs atrandi ir tikėjimą, šimtą kartų stipresnį, nei galėjai įsivaizduoti. Niekada nemaniau, kad tiek daug jaunimo norės dalyvauti tokiuose projektuose. Gaila, bet Lietuvos žiniasklaida populiarina visai „kitokius“ jaunus žmones, nors jie sudaro itin nedidelę kartos dalį. Rašoma arba apie nusikaltėlius, arba apie auksinį jaunimą, kuris turi viską, išskyrus vertybes. Keista matyti šitoki žiniasklaidos iškreiptą šalies veidą. Jauni žmonės yra kur kas doresni, kur kas įdomesni, kur kas giliau mąstantys ir labiau tikintys ateitimi, negu bandoma įdiegti. Matau tai, nes bendrauju su daugybe jaunų žmonių. Kasmet turiu apie 300-400 studentų, dalyvauju nevyriausybinių organizacijų veikloje ir pan.

Man svarbi mano tautos istorija, už kurios slypi tiek daug asmeninių istorijų. Man svarbūs žmonės, gyvenantys vienose ar kitose vietovėse, o ne vienokios ar kitokios vietovės, kuriose gyvena žmonės. Pirmiausia žvelgiu į asmenybę.

Ekspedicijos „Misija Sibiras“ dalyviai dar prieš išvykdami bendrauja su buvusiais tremtiniais. Aš irgi išgirdau daugybę istorijų, bet nuolat kartojosi ta pati frazė, kurią tremtiniai sakė sau ir kitiems dar būdami Sibire: „Kaip nors.“ Buvo daug klausimų, prašymų, nes sukėlėme jiems minčių ir prisiminimų audrą. Kai grįžome iš Sibiro, viena moteris manęs paklausė, ar matėme jos mokyklą vidury taigos. Nesvarbu, kad Sibiro taiga tą namelį seniai prarijusi, svarbiausia bendravimas, – mokyklą išvydau klausiančiose tos moters akyse.

Tomsko sritis

2011-ųjų ekspedicija vyko dviem kryptimis – 16 žmonių vyko į Rusijos Tomsko sritį, kita grupė – į Tadžikistaną. Norėta sugriauti mitą, kad buvo tremiama tik į dabartinės Rusijos platybes. Tremtiniai atsidūrė ir Kazachstane, ir Tadžikistane, ir kitur.

Dalyvaudamas pirmame „Misija Sibiras'11“ atrankos etape, nurodžiau Tomsko sritį kaip vietą, į kurią norėčiau vykti, jei būčiau atrinktas.

2010 m. irgi dalyvavau atrankoje, bet antrojo etapo neįveikiau, nes pasirinkau netinkamą avalynę, o tokiems žygiams tai labai svarbu. 2011 m. sėkmingai susidorojau su abiem atrankos etapais ir liepos mėnesį atsidūriau Sibiro taigoje.

Ekspedicijos vadovas Gintautas Alekna jau kelias dešimtis metų keliauja, ieškodamas lietuvių tremtinių kapų, juos identifikuoja ir tvarko. Kai susipažinau su Gintautu, sąvoka „patriotizmas“ įgavo man naują prasmę. Alekna tikriausiai pažįsta Sibirą taip pat gerai, kaip aš – savo gimtąjį Kauną.

Taigoje matėme meškų pėdsakus, jų išvartytus skruzdėlynus, guolius avietynuose. Vietiniai medžiotojai stebėdavosi sužinoję, kad mes ryžomės žygiuoti šitaip toli (pėsčiomis įveikėme daugiau kaip 120 km) per taigą neturėdami jokio ginklo.

Matėme daugybę laukinių šunų ir gyvačių, tačiau didžiausią baimę kėlė meškos. Pora savaitių praleidome taigoje ir kiekvieną naktį stovyklavietėse pasikeisdami budėdavome po tris, kūrendami laužus, nes meškos, kaip ir kiti gyvūnai, prie ugnies nesiartina.

Kaimeliuose, jei tokių rasdavome, papildydavome vandens ir maisto atsargas. Nešėmės kartu ir įrankius - pjūklus, kirvius ir t. t. Svarbiausia taigoje turėti šiltus miegmaišius, patogią avalynę, aprangą nuo lietaus ir tinklę nuo uodų, kurių tūntai zuja aplinkui.

2012 m. į ekspediciją jau nevyksiu - kasmet važiuoja vis kiti jauni žmonės, įveikiantys atranką. Aš savo galimybę išnaudojau, džiaugiuosi tuo ir didžiuojuosi. Geriau pažinau save ir sutikau naujų žmonių, kurių prieš ekspediciją nepažinojau ir kurie tapo man artimi.

Ši misija yra tik kelio pradžia. Toliau dalyvausiu socialinėje veikloje, vyksiu dar ne į vieną ir ne dvi ekspedicijas, kitokias. Skleisiu panašias mintis ir idėjas. Lietuvoje ir užsienyje dėstydamas teisės dalykus, nuolatos grįšiu prie Lietuvos istorijos, tremties temų.

Tikroji misija prasideda, kai ekspedicijos dalyviai grįžta namo. Tada jie keliauja po Lietuvos mokyklas, kultūros centrus, universitetus ir pasakoja, ką patys patyrė per tą kelionę. Jau buvau daugiau kaip trisdešimtyje mokyklų. Šiuo metu lankausi pas užsienyje gyvenančius lietuvius. Buvau Sankt Peterburge, Ukrainoje, Latvijoje... Ypač malonu buvo apsilankyti Airijoje, kur gyvenau vienerius metus. Esu dėkingas kunigui Egidijui Arnašui - pokalbiai su juo atvėrė iki tol neregėtus ir neperprastus savivokos horizontus.

Žiūrėdamas filmą „Misija Sibiras“ jaučiausi keistokai. Mačiau bendražygius ir save kaip ekspedicijos dalyvį, bet stengiausi į viską pažvelgti kaip žiūrovas, nebuvęs Sibire. Karolio Kaupinio filmas projekto „Misija Sibiras“ esmę ir prasmę atskleidė puikiai. Mes vykome ten ne vien tvarkyti nuvirtusių kryžių. Prieš mums išvykstant, buvę tremtiniai prisaikdino: neliūdėkite ir neašarokite, nes ten ašarų marios, o kapų tūkstančiai. Svarbiausia, nuvykę ten, pagerbkite tuos, kurie negrižo, ir pasakykite: „Mums ne vis vien.“

Man įstrigusios į atmintį poeto Justino Marcinkevičiaus eilutės: „Ir meilė duonoj, ir gėlė balse/Kiek duodi, tiek tavęs ir lieka...“ Tai galėtų būti mano ir tų, su kuriais keliavau, kredo. Juk išlikti žmogumi - šiandien toks sudėtingas dalykas.

Užrašė Žana Jermakovaitė